

Robert Didden

Anton Dôsen, *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap. Een integratieve benadering bij kinderen en volwassenen*. Assen: Van Gorcum, 2005. ISBN 90-232-4101-0, 440 blz., € 59,50.

De laatste jaren verschijnen er binnen de geestelijke gezondheidszorg steeds meer uitgaven waarbij in de titel de term 'integratief' is opgenomen. Ook Anton Dôsen heeft in zijn laatste boek over psychische stoornissen en gedragsproblemen bij mensen met een verstandelijke handicap deze term in de subtitel opgenomen. Dit is terecht, want Dôsens benadering is bij uitstek multidisciplinair. Hij zet zich nadrukkelijk af tegen een klacht- of probleemgerichte benadering, waarin het welzijn van het individu op korte en lange termijn uit het oog dreigt te worden verloren. Diens welzijn is van veel meer zaken afhankelijk dan van klachten en symptomen waarvoor hij of zij wordt aangemeld.

De stand van zaken van onze kennis over problemen met de geestelijke gezondheid bij kinderen en volwassenen is zodanig, dat deze complexe problematiek integratief benaderd kan worden. Dôsen heeft een onderbouwing proberen te geven van wat professionals in de dagelijkse, klinische praktijk nastreven: het vanuit diverse theorieën en modellen begrijpen en verklaren van de complexiteit van psychische stoornissen en gedragsproblemen bij een groep mensen die zich kenmerkt door een verstandelijke handicap.

De uitkomst is een integratieve diagnose die richtinggevend is voor de behandeling, waarbij verschillende disciplines (kunnen) worden betrokken. Kenmerkend voor zijn benadering, is dat de auteur bij het zoeken naar de oorzaak van gedragsproblemen en psychische stoornissen het ontwikkelingsniveau (en dan vooral de emotionele en persoonlijkheidsontwikkeling) een belangrijke plaats toebedeelt.

Het boek bestaat uit zes delen. Na de inleiding, waarin de auteur in algemene bewoordingen het waarom van dit boek beschrijft, volgt een deel waarin hij de essentie van de integratieve benadering uiteenzet. In het eerste deel worden uiteenlopende onderwerpen behandeld, variërend van prevalentie van psychopathologie, verklaringsmodellen en terminologie tot persoonlijkheidsontwikkeling. Dit deel is misschien wel het belangrijkste van het boek, aangezien de auteur hierin zijn visie op en model van de ontwikkeling van psychopathologie uiteenzet. De sleutelbegrippen zijn persoonlijkheids- en emotionele ontwikkeling.

Het oorspronkelijke van de visie van de auteur ligt in de beschrijving van de ontwikkelingsdynamiek bij kinderen en volwassenen met een verstandelijke handicap. In deze visie wordt psychopathologie geanalyseerd in het licht van de fase in de persoonlijkheids- en emotionele ontwikkeling waarin het kind of

de volwassene zich bevindt. Kennis over deze fase zegt veel, zo niet alles over de oorzaak van iemands klachten en symptomen, aldus Dôsen. Tevens zegt zulke kennis iets over de motivatie en behoeften van deze persoon, die verband houden met de gesignaleerde problematiek.

De auteur kiest voor een fasegewijze benadering. Elke persoon, verstandelijk gehandicapt of niet, doorloopt een aantal fasen in zijn of haar ontwikkeling. De fasen volgen elkaar in een vaste volgorde op, en elke fase kenmerkt zich door een voor die fase specifieke manier van reageren op de omgeving, evenals door een voor die fase specifieke behoefte en motivatie. Hier laat de psychiater Dôsen zich het sterkst gelden. Ofschoon hij zich bewust is van het feit dat gedrag en geestelijk welzijn tot stand komen via een wisselwerking tussen individu en omgeving, legt hij bij de verklaring van gedragsproblemen en psychische stoornissen het primaat bij het individu, bij diens niveau van persoonlijkheids- en emotionele ontwikkeling. Deze manier van denken over psychopathologie verschilt van moderne, transactionele theorieën en modellen, waarin de invloed van de omgeving een veel grotere rol krijgt toebedeeld.

In de keuze voor een fasegewijze benadering liggen belangrijke, zo niet de belangrijkste problemen opgesloten. Er is immers nauwelijks tot geen empirisch onderzoek voorhanden over de persoonlijkheids- en emotionele ontwikkeling van kinderen en volwassenen met een verstandelijke handicap, laat staan dat we ontwikkelingsfasen goed, in de zin van betrouwbaar en valide betrouwbaar, kunnen meten. Deze fasegewijze benadering is vooral gebaseerd op theoretische veronderstellingen en gegevens verzameld bij jonge kinderen zonder een handicap die thuis wonen. Er doemen veel vragen op: wat is een emotie of een persoonlijkheidsstructuur? Hoe kan bijvoorbeeld moraliteit bij mensen met een verstandelijke handicap worden geoperationaliseerd? Zijn er verschillen in deze ontwikkeling tussen mensen met een ernstig en mensen met een licht verstandelijke handicap? Het gepresenteerde model is nogal speculatief en gebaseerd op theorie enerzijds en persoonlijke ervaringen van de auteur anderzijds. De door de auteur ontwikkelde *checklists* dienen overeenkomstig te worden beoordeeld. Hij is zich van deze tekortkomingen zeer wel bewust.

In het tweede gedeelte van het boek ligt de nadruk op de wijze waarop de integratieve diagnose tot stand komt en beschrijft de auteur hoe het diagnostisch onderzoek er bij voorkeur uit zou moeten zien. Het 'integratieve' van zijn benadering komt hier sterk naar voren, omdat verschillende disciplines bij het onderzoek zijn betrokken. Binnen een integratieve behandeling is er plaats voor vormen van therapie en begeleiding vanuit verschillende (theoretische) invalshoeken, uiteenlopend van training en stimulering tot milieutherapie. De auteur bespreekt de merites van elk van deze therapieën en plaatst onder andere kritische kanttekeningen bij het veelvuldig gebruik van psychofarmaca. Dat de orthopedagogische benadering door een gastauteur wordt besproken, is nogal verrassend. Het zou interessant geweest zijn als Dôsen zelf zijn mening over dit onderwerp geformuleerd had.

In het derde deel verlaat de auteur de ontwikkelingsgerichte benadering en richt hij zich op de beschrijving van de relatie tussen hersenfunctiestoornissen en psychische stoornissen en gedragsproblemen. Verschillende, relatief vaak voorkomende beelden komen hier aan bod, waarbij hij niet alleen ingaat op de oorzaken ervan, maar ook op zijn persoonlijke ervaringen met de diagnostiek en behandeling. Aan bod komen onder andere slaapstoornissen, spraaktaalstoornissen, syndromen, stemmingsstoornissen, epilepsie en pervasieve ontwikkelingsstoornissen.

In het vierde deel keert de auteur terug naar de ontwikkelingsdynamiek. Hij analyseert psychische stoornissen en gedragsproblemen in relatie tot de (vier) verschillende niveaus van verstandelijke handicap: te weten licht, matig, ernstig en diep. De auteur probeert aannemelijk te maken dat de ontwikkelingsleeftijd bepalend is voor de manier waarop psychopathologie zich manifesteert en bijgevolg geanalyseerd en behandeld moet worden. Deze alom geaccepteerde indeling is categoriaal en vooral gebaseerd op ontwikkelingsleeftijden of IQ's.

De beslissing om in dit deel dergelijke problemen te bespreken vanuit verschillende niveaus van handicap is discutabel. De verschillen tussen de categorieën zijn namelijk minder groot dan met zo'n indeling wordt gesuggereerd. De verschillen tussen individuele kinderen en volwassenen zijn tussen categorieën net zo groot als binnen een categorie. De behoeften en het functioneren van een groot aantal kinderen met een matig verstandelijke handicap verschilt bijvoorbeeld niet noemenswaardig van die van een groot aantal kinderen met een ernstig verstandelijke handicap. Een ander voorbeeld: terwijl de vorm van agressief gedrag tussen een kind met een ernstige en een kind met een lichte verstandelijke handicap meestal verschilt, kan de functie van dit gedrag voor beide kinderen dezelfde zijn. Men kan concluderen dat een op de cognitieve ontwikkelingsleeftijd gebaseerde categorale indeling eerder verhullend dan verhelderend is bij het zoeken naar een oorzaak van gedragsproblemen en psychische stoornis bij individuele kinderen en volwassenen.

Het integratieve aspect in het vijfde deel van het boek komt tot uitdrukking in de bespreking van verschillende verklaringsmodellen en dito behandelwijzen voor een aantal belangrijke stoornissen en syndromen, waaronder agressief gedrag en de impulscontrole stoornis, psychotische en stemmingsstoornis, angststoornis en obsessief-compulsieve stoornis, ADHD en persoonlijkheidsstoornis. Hier leunt de auteur sterk op de DSM-classificatie, en belicht hij wederom het voorkomen en de behandeling van deze stoornissen vanuit de optiek van de verschillende niveaus van ernst van de verstandelijke handicap. Dit deel wordt met een bespreking van enkele syndromen afgesloten.

Het zesde en laatste deel van dit boek is bijzonder. De in dit deel gegeven informatie treft men maar in weinig boeken op dit terrein aan. De auteur geeft hierin zijn visie op de organisatie van de gezondheidszorg voor kinderen en volwassenen met een verstandelijke handicap. Hij geeft een aantal aanbevelingen aan professionals en beleidsmakers over de wijze waarop de hulpverlening het beste georganiseerd kan worden. Met een uitgebreide literatuurlijst en een

aantal bijlagen, waarin de door de auteur ontwikkelde schalen en checklijsten zijn opgenomen, wordt het boek afgesloten.

Het boek geeft een overzicht van veel voorkomende psychische stoornissen en gedragsproblemen bij mensen met een verstandelijke handicap en kan met recht als naslagwerk getypeerd worden. Een uitgebreide literatuurstudie en jarenlange ervaring hebben geleid tot dit rijke en gevarieerde boek, dat zowel voor klinisch werkenden als wetenschappers van belang is. Belangrijke kanttekeningen zijn: het model mist op sommige (cruciale) plaatsen empirische onderbouwing, de (categorale) indelingen zijn discutabel en de onderverdelingen maken het boek soms moeilijk leesbaar. Toch is dit boek een van de beste die op dit gebied in het Nederlandse taalgebied zijn verschenen. Het is zonder twijfel een intellectuele *tour de force*.